

Nieuwsbrief
Jaargang
07

Nummer
20
Augustus
2015

Beste kunstvriend,

De eerste studiereis die Joe ondernam naar het buitenland was in 1908 naar Ierland. Het was een reis naar het groene eiland waar zijn vader Henry hem thuis in Brugge in geuren en kleuren over vertelde. Het zou van grote betekenis worden in zijn kunst.

Meer dan 100 jaar later zijn ook wij afgereisd naar Erin. In de voetsporen van Henry en Joe om hun leven en werk beter te kunnen begrijpen. Om meer informatie te verwerven over de afstamming van de familie English. Daarom bezochten wij verschillende locaties in het zuiden aan de rivier de Suir in en rond Waterford. Ten Westen aan de oever van de Shannon van Carrigaholt tot Clonmacnoise. Ten Oosten doorheen de vallei van de Boyne naar Dublin. Met als hoogtepunt het bezoek aan de begraafplaats in Monasterboice, Drogheda gelegen boven Dublin.

In Waterford werden we uitgenodigd door de familie Fraher en Eamon McEneaney de directeur van het museumcomplex in de toeristische "Viking-triangle". Daar kregen wij de gelegenheid onze lezing met p.p. over de kunst van Joe en Elisa te presenteren. Wij maakten een speciaal verhaal over onze zoektocht naar de Ierse wortels in het werk van Henry en Joe onder de titel: "Ireland's loss was Flandria's gain".

Wij leerden in Eire niet alleen de familie-roots kennen. Ook de bouwwerken uit onze prehistorische West-Europese beschaving in Newgrange en de Keltische en Christelijke cultuur verspreid door de Ierse monniken. De afkomst van stamvader Henry English, de Ierse Bruggeling, kunnen we slechts begrijpen tegen de achtergrond van de Ierse geschiedenis, boeiend!

Aansluitend bij de Symboliek van het Ierse Kruis bezorgde Walter Deconinck ons de historische, taalkundige en biologische verantwoording van de Blauwvoet op de H.H.zerkjes.

Het is onze twintigste Nieuwsbrief, veel leesgenot.

Piet De Baere Co English

Colofon

Verantwoordelijke uitgever:

Joe English, Kunstschilder vzw
Vuldersreitje 2, 8000 Brugge
www.joe-english-kunstschilder.be

In dit nummer

Beknopt verslag Ierlandreis pag 2
Joe en Monasterboice. pag 3
Joe en het Ierse Zonnekruis pag 5
Welke vogel is de Blauwvoet…? pag 7

Joe en Henry English achterna

1. Beknopt verslag Ierlandreis 10 juni tot 23 juni 2015
Piet De Baere en Co English

1. Waterford (11-15juni). Verkenning van de stad, vooral de "Viking triangle". Henry werd gedoopt in de Holy Trinity Cathedral (20.03.1857), zijn ouders hadden een standplaats voor paard en kar in Spring Garden Alley. Hij emigreerde vanaf de Quay in Waterford per schip (1862) via Liverpool en Londen naar Brugge. Bezoek aan de familie Fraher-Barron, afstammelingen van bevriende families Cooney / Barron & Molloy met de familie English. Ontvangst door de Mayor van Waterford in het Bisschopshuis (13 juni) met daarna in de Christ Church Cathedral onze powerpointpresentatie over *"Joe's art, Ireland's loss was Flandrias gain"*. Voorstel en vraag van de museumdirecteur: een tentoonstelling met werk van Henry en Joe's kunst in de eerst volgende jaren. Bezoek aan Sliveroe, randgemeente waar de ouders van Henry, Thomas English en Judith Halligan huwden en een herenboerderij uitbaatten. Naar New Ross, haven van waar de Ieren emigreerden tijdens de "Great famine" (1845-1850) en naar Dunbrody Abbey, een kloosterruïne waarvan Joe enkele aquarellen maakte en als prentbriefkaart stuurde aan zijn familie en vrienden.
   N.B. Andere historische connecties tussen Brugge en Waterford: dertiende-eeuwse pottenbakkers, vijftiende-eeuwse kazuifels, zeventiende-eeuwse handelsbetrekkingen. Een havenstad bij de zee.

2. In het spoor van Henry trokken wij verder westwaarts langs de rivier de Suir via Tipperary en Limerick naar Ennis. Onderweg bezoek aan Ahenny, met negende-eeuwse High Crosses tussen graftombes met Keltische kruisjes, naar Cashel, de burcht van de koningen van Münster boven op de rots met het St.-Patrick's Cross en de Kathedraal.
3. Daarna Henry verder achterna vanuit Ennis naar Kilrush en Kilkee aan de Westkust. Bezoek in Carrigaholt op een landtong bij de monding van de Shannon, de streek waar de familie van Henry's moeder afkomstig was. Ontmoetingen met de dorpspastoor en de directeur van de school waar taalkampen georganiseerd worden voor het aanleren van het Gaelic, de Ierse taal, de Gaeltacht. De volgende dag bezoek aan het Clare Heritage Center in Corofin met het verzoek een familiestudie te maken over de Englishen en de Halligans. Tussen door bezoek aan Dysert O'Dea, een kasteel- met abdijruïne met een van de beroemde High Cross monumenten.

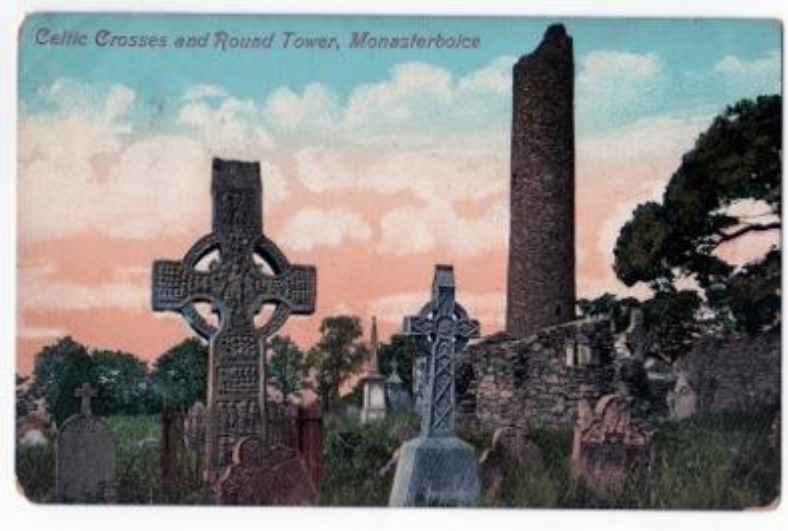
4. Via Galway reden wij door het maanlandschap van de Connemara naar Kylmore Abbey, het Ierse zusterklooster van Ieper. Van daaruit terug naar het middelpunt van Ierland, Athlone, een stad in twee delen gespleten door de Shannon, reden we naar Clonmacnoise het kloosterdomein gelegen op een heuvel in een bocht van de brede rivier. Wij betreden de wereldberoemde begraafplaats bezaaid met Keltische kruisjes rond die negende–eeuwse High-crosses versierd met Bijbelse taferelen, twee ronde torens en zeven kerkruïnes. Voor ons was het nu heel duidelijk, **Joe liet zich inspireren door de Ierse necropolen voor zijn ontwerp in 1916: het witte IJzerkruis omringd door de kruisjes in de IJzervlakte. De Crypte, met het witte kruis en de ruïne van de eerste IJzertoren, verdient in dit perspectief zoals Clonmacnoise te behoren tot het werelderfgoed.**
5. Onze reis door het verleden van Ierland zetten wij verder via de strategisch gelegen Trimburcht en de heuvel van het mythische Tara naar de Boyne-vallei. In een van zijn brieven verwees Henry naar de historische slag aan de Boyne-rivier waarbij het Engelse leger onder leiding van Cromwell de katholieke Ieren versloeg. Wij bezochten de prehistorische begraafplaats van Newgrange op de dag van het zomersolstitium, zondag 21 juni. Op deze "heilige dag" bereikten wij onverwacht het hoogtepunt van onze zoektocht, de begraafplaats Monasterboice bij Drogheda. Wij wandelden in het decor van de prentbriefkaart die Joe in 1908 aan zijn broer Willy in Canada stuurde. Na meer dan 100jaar dezelfde toren en monumenten, alleen meer namen toegevoegd op de familiegraven. Mw. Julia Cooney ontmoetten wij bij de graftombes met Keltische kruisjes van de families van Henry en Joe. Tijd en ruimte werden één.
6. Over en weer van Drogheda naar Dublin in een overvolle trein op het spitsuur. Bezoek aan de Post-office in de O'Connellstreet bekend nav. de Paasopstand in 1916. Enkele maanden later besliste het Heldenhuldecomité om het Ierse kruisje van Joe te gebruiken voor de Vlaamse Frontsoldaten. Als bibliofielen kon een bezoek aan de bibliotheek van het Trinity College met "The book of Kells" niet ontbreken.
   23 juni: terugreis naar Brugge met op de trein om middernacht een onverwachte ontmoeting met een Israëlisch ex-militair die zijn verhaal vertelde over de recente oorlog in zijn land en een treinbediende die alles wist over Ierland en ons info gaf over een Vlaams-Ierse vereniging in Roeselare…

"We will come back" was onze wens,
"Cead Mile Fàilte" < kayd meala fawltja >, dwz. "A hundred thousand Welcomes" was het antwoord.

2. Joe's rootsreis in 1908: Monasterboice / Ierland

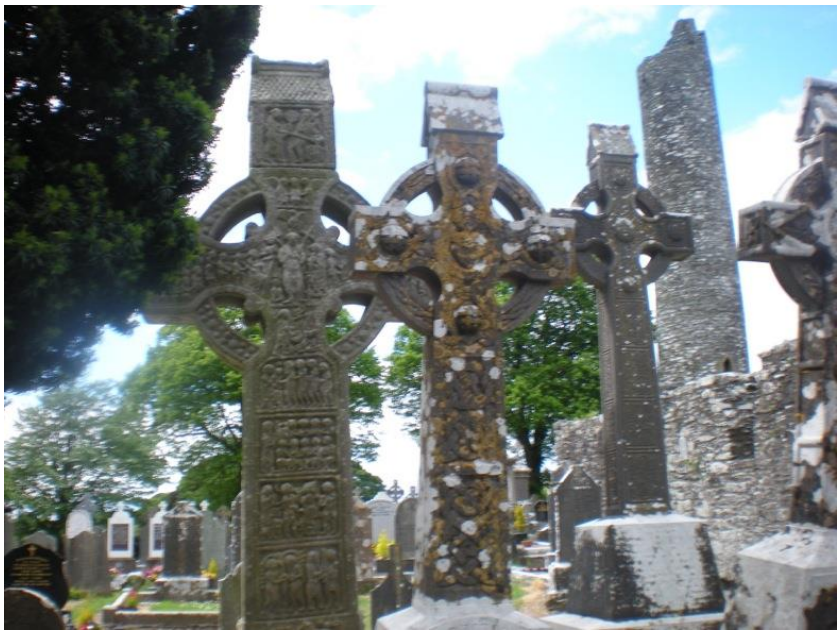
Tijdens zijn eerste buitenlandse studiereis van ongeveer 2 maanden verbleef Joe bij de bevriende familie Cooney <keunie> in Waterford. Een oude prentbriefkaart die hij stuurde aan broer Willy die in 1907 naar Canada was geëmigreerd, werd de leidraad in dit verhaal. Op de voorzijde staat een kleurfoto van een High Cross en een Round Tower midden in een begraafplaats afgebeeld.

Op de keerzijde schreef Joe enkele weetjes die geen verband hebben met de afbeelding, zodat we tot nu toe niet wisten of hij deze site had bezocht en waarom hij dan toch juist dit kaartje van Monasterboice (gelegen boven Drogheda, ver van Waterford) opstuurde.
Daarom was het één van de locaties die we zeker wilden bezoeken op onze zoektocht naar onze familie-roots. Het was zondag 21 juni (2015) een dag van bijzondere betekenis voor de prehistorische mens: het zomersolstitium. Maar ook een dag van bijzondere betekenis voor ons. De tijd stond stil.

De "Round tower" en het grote gesculpteerde Keltische kruis met rondom de vele "heldenhulde-zerkjes" op deze begraafplaats werden de reële weergave van het oude kaartje, maar ook van Joe's tekening in 1916. Het waren natuurlijk geen H.H.zerkjes zoals bij ons maar op de meeste Ierse begraafplaatsen die wij hebben bezocht, worden tot op vandaag nog verschillende familiegeneraties begraven onder één grafmonumentje met het Ierse kruis. Iconografisch is dit voor het oeuvre van Joe een belangrijke vaststelling! Dankzij dit prentbriefkaartje uit 1908 weten wij dat Joe aan deze Ierse traditie terug dacht toen hij in 1916 de Heldenhuldezerk ontwierp voor zijn vriend Firmin Deprez tijdens WO I.

Tot onze grote verbazing ontdekten wij op een aantal naamplaten dat de families Cooney, Halligan en English hier begraven lagen in Monasterboice. Dit was tot nu toe niet bekend in de familie English, M.a.w. voor Joe was het Keltische kruis ook een verbindingssymbool met zijn Ierse afkomst. Hij zag dit oorspronkelijk als een monumentje voor familie en vrienden, het helpt te denken aan dierbare overledenen. Maar het is ook een ontmoetingsmonument. Bij het graf van een zekere Mr. Robinson overleden in dec. 2014, treurde een bejaarde in het zwart geklede dame. Wij vroegen voorzichtig *"Sorry dear madam do you know the family Cooney?"... "why, of course, they live over there, you can see their grange. I am Julia Cooney, I was Misses Robinson, my husband die six months ago, and now I am free…"* Wij hebben een fijn gesprek gehad met haar over de families English en Cooney. Zij verwees ons naar haar neef Richard die nog familiedocumenten bijhoud. Het was een zonnige maar frisse zomeravond, een van de hoogtepunten van onze reis. Maar de volgende dag stond Dublin op ons programma en dinsdag de vlucht terug naar de Vlaamse roots. "We will keep contact by mail" en zij was blij met ons boekje over Joe's Kunst… in het Nederlands. Voor haar hopelijk een beetje troost, voor ons één van de warmste ontmoetingen tijdens deze reis.
"We will come back…!"

Gewoonlijk wordt bij de beschrijving van de Heldenhuldezerkjes verwezen naar vier componenten: het Keltische kruis, AVV-VVK, de blauwvoet en de personalia op het voetstuk. De Vlaamse achtergrond van het letterwoord en de mythische vogel worden uitgelegd (1). Maar over de herkomst van het typische kruis is er weinig nieuws. Wat is de betekenis van dit symbool? Hoe is het ontstaan? Wat was de betekenis ervan voor Joe? Waarom beantwoordde het in 1916 aan de wens van het heldenhuldecomité?

1 Vormelijk bestaat het Keltische kruis uit twee delen, een Romeins kruis en een zonnecirkel. Symbolen voor lijden en dood omgeven door vruchtbaarheid en leven.

2 De oorsprong gaat terug op de prehistorische steenkringen uit het steentijdperk vooral verspreid in West-Europa. Ze zijn gebaseerd op de zonnestanden doorheen de vier seizoenen in het jaar. Reeds in de Bronstijd verschijnt het zonnekruis op rotstekeningen en sieraden. Volgens Jakob Streit stelt de cirkel de kosmos voor en het kruis de mens. Zonnekruis = de mens in de kosmos(2). In Ierland stelde de diplomatische bisschop St.-Patrick voor om aan het cirkelvormige zonnesymbool dat door de "heidense" Keltische bewoners werd gebruikt, het christelijke verlossingskruis toe te voegen. Op deze wijze maakte hij in de vijfde eeuw een synthese tussen de oude Keltische gebruiken en de nieuwe christelijke godsdienst. De legendarische bisschop legde aan de hand van het klaverblad, het drieblad of de Shamrock, ook het mysterie uit van de drie-eenheid, eveneens in overeenstemming met de Keltische driegeleding.

3 Toepassing. In Ierland kan men het Keltische kruis in twee varianten waarnemen op de begraafplaatsen. Als **"High Cross"** is het de aanduiding van een belangrijke religieuze locatie, waarop vanaf de negende eeuw afbeeldingen met passages uit het Oude en Nieuwe Testament worden afgebeeld(3).

Prachtige voorbeelden zagen wij op de begraafplaatsen van Clonmacnoise en Monasterboice. Vormelijk gezien bestaan deze “hoge kruisen” uit een stevig voetstuk, een slank rechtopstaand lichaam bekroond door het Keltische kruis. “Het kruis in de IJzervlakte omringd door kruisjes” getekend door Joe in 1916 als illustratie voor het oorlogsnummer van “Ons Leven-Hoogstudent” (p.21) is daar duidelijk op geïnspireerd. In het vernieuwde Museum aan de IJzer kan men het verband leggen met het ontwerp voor de éérste IJzertoren in Diksmuide.

Op **een graftombe** bekroont het Ierse zonnekruis de zerk waaronder de overleden persoon begraven ligt. Dikwijls zijn het verschillende leden van één gezin of van de familie die bij elkaar begraven werden. Hun persoonsgegevens staan vermeld op de opstaande of liggende plaat. Toen het Heldenhuldecomité in 1916 de vraag stelde aan Joe om een grafmonument te ontwerpen voor Firmin Deprez en de vele Vlaamse gesneuvelde frontsoldaten maakte Joe een zestal ontwerpen. Uiteindelijk kozen de leden van het comité voor het bekende Heldenhuldezerkje. Waarschijnlijk speelden voor hen twee elementen. Het was enerzijds een verwijzing naar de Paasopstand (april 1916) van de Ierse bevolking tegen de Engelsen in Dublin. Anderzijds stelden zij hun vertrouwen in Joe als Vlaams/katholiek graficus. Voor Joe zelf was het een verwijzing naar zijn Ierse roots. Reeds in 1908 bij zijn studie- en familiebezoek aan Ierland had hij met eigen ogen vastgesteld dat zijn familieleden zoals de meeste Ieren begraven werden onder een Keltisch grafmonument. (meer info: zie bijdrage over ons bezoek aan Monasterboice).

4 Besluit: De functie van het Ierse Zonnekruis is zowel de aanduiding van een Sacrale ontmoetingsplaats als van de locatie waar een dierbare overledene herdacht wordt. (4) Zowel in Ierland als in Vlaanderen wordt het sacrale karakter van deze plaatsen overwoekerd door het profane onkruid van het toerisme.

Selecte bibliografie:

(1) Leemans Guy, Heldenhulde. Tentoonstelling Izegem 20.11.2013.
(2) Streit Jacob, Zon en Kruis. Van Steenkring tot vroegchristelijk kruis in Ierland. Christofoor, Rotterdam, 1980, 224 blz.. Een standaardwerk.
(3) Crilly Oliver, The great Irish crosses. Meaning and mystery. Columba Press, Dublin, 2013, 140 blz. Een synthese van religieuze en wetenschappelijke inzichten.
(4) Eliade Mircea, De magie van het alledaagse. Servire, 1987. (Vertaling van: Das Heilige und das Profane)

Welke vogel is de Blauwvoet die door Joe English zo dikwijls in beeld werd gebracht?

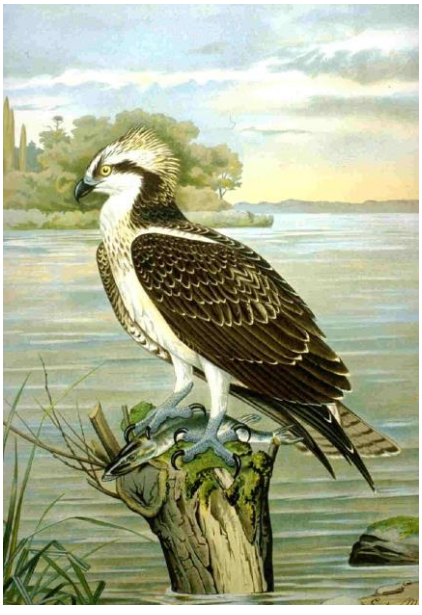
Gastauteur: Walter Deconinck

Joe English heeft vele keren een Blauwvoet afgebeeld in tekeningen en vlaggen. Maar wellicht is de in reliëf uitgebeelde Blauwvoet op de door Joe English ontworpen Heldenhuldezerkjes de best gekende voorstelling.
Bekend is natuurlijk ook de Blauwvoet in het standbeeld van Albrecht Rodenbach (1856-1880) op het De Coninckplein in Roeselare, dat in 1909 ingewijd werd. Rodenbach houdt in zijn opgestoken hand een vogel die een Blauwvoet moet voorstellen.
Aan de oorsprong van de afbeeldingen van de Blauwvoet ligt de uitroep "Vliegt de Blauwvoet? Storm op zee!" die we ook goed kennen uit de strofe van het lied "De Blauwvoet" dat nog altijd op studentenvergaderingen en zangfeesten gezongen wordt:

Ei! Het lied der vlaamsche zonen,
met zijn wilde noordertonen,
met het oude vlaamsch Hoezee:
Vliegt de Blauwvoet – storm op zee!

De tekst van dit lied werd door Albrecht Rodenbach geschreven in 1875. Rodenbach lag daarmee aan de basis van de naam Blauwvoeterij voor de Vlaamsgezinde studentenbeweging. Daarna is de Blauwvoet nog vele jaren na de dood van Rodenbach het symbool geworden van allerlei vormen van Vlaamsgezinde jeugd- en studentenorganisaties. En in deze symbolisering van Vlaamsgezindheid beeldde ook Joe English tijdens de Eerste Wereldoorlog de Blauwvoet af op een Heldenhuldezerk. Daarmee wou hij wellicht weergeven dat de afgestorven soldaten hun leven ook voor Vlaanderen geofferd hadden.
Maar welke vogel is de Blauwvoet eigenlijk? Want in vogelgidsen komt er geen vogel voor die de naam Blauwvoet draagt.

De Blauwvoet van Conscience en Rodenbach
Rodenbach heeft de uitroep "Vliegt de Blauwvoet? Storm op zee!" niet zelf uitgevonden. Hij ontleende die aan de in 1871 verschenen roman "De Kerels van Vlaanderen" van Hendrik Conscience (1812-1883). Dat boek geeft het verhaal weer van de Kerels, geïnspireerd door het in 1847 verschenen standaardwerk over de geschiedenis van Vlaanderen geschreven door de Brugse baron Kervyn de Lettenhove (1817-1891). Daarin wordt beschreven hoe in de 12de en 13de eeuw in de Westhoek conflicten waren tussen de Blauwvoeten, trotse zeelui en kustbewoners, en de Isengrims, die behoorden tot de Franse bourgeoisie.

Conscience legde in zijn roman een verband tussen die trotse, strijdlustige Blauwvoeten en een vogel die niet alleen "blauwe beenen" heeft, maar ook een stoutmoedige manier van leven. In een Duits boek over dieren van de hand van Johannes Leunis (1802-1873) vond hij wat hij zocht: de "Flussadler" met "beine blau", een vogel die nu Visarend heet, met de wetenschappelijke naam *Pandion haliaetus*. Deze vogel heeft inderdaad blauwe poten en tenen. Conscience maakte wel de vergissing om de vogel in het Nederlands Zeearend te noemen, een vertaling van "Aigle de mer", in zijn tijd de oudere Franse naam voor de Visarend, die nu "Balbuzard pêcheur" heet. De Zeearend is een andere soort vogel. Conscience verhaalt ook hoe een welgestelde Blauwvoeter uit die vroege eeuwen pas zijn eigen burcht kon binnengaan als hij op vraag van de poortwachter "Vliegt de Blauwvoet?" het wachtwoord "Storm op zee!" kon geven.

Er moet dus niet aan getwijfeld worden dat Rodenbach de Visarend als de Blauwvoet beschouwde. Toen hij het lied "De Blauwvoet" in het Frans weergaf, werd "Vliegt de Blauwvoet!"

vertaald in “L’aigle vole!”. De arend is in de heroïsche beeldentaal nu eenmaal een vogel die macht en kracht uitstraalt. En de hele uitdrukking “Vliegt de Blauwvoet? Storm op zee!” staat letterlijk in “De Kerels van Vlaanderen” van Conscience.

Zoals hiervoor al vermeld heeft de Visarend blauwe poten en tenen met krachtige klauwen, maar erg duidelijk blauw is dat niet altijd. In ons land is het een eerder zeldzame vogel die o.m. waargenomen werd in de voorhaven van Zeebrugge, bij het Boudewijnkanaal en de Westerschelde en ook wel eens in het Zwin. Nu is het wel geen uitgesproken zeevogel, maar eerder een vogel van bij zoetwaterplassen en rivieren waarin hij als een flits in het water duikt en met zijn klauwen een vis beetpakt.

Andere Blauwvoeten
Als men in oude woordenboeken en ook in het Nederlandse woordenboek van Van Dale nagaat welke vogel men met de Blauwvoet bedoelt, worden heel wat soorten vogels vermeld die de naam Blauwvoet zouden dragen of gedragen hebben, o.m. een soort sperwer, Steenvalk, Kwartelvalk, Slechtvalk, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Noordse stormvogel, Jan-van-gent en nog andere. Alleen de jongen van de Slechtvalk hebben blauwgrijze poten, maar alle andere vermelde soorten vogels hebben geen blauwe poten of tenen.

De Blauwvoet in het standbeeld van Rodenbach
Wanneer de vogel in het Roeselaarse standbeeld van Rodenbach nader onderzocht wordt, is het zeker geen Visarend die uitgebeeld wordt, want die heeft klauwen en in het beeld heeft de vogel zwemvliezen zoals bij meeuwen. Het is ook geen Jan-van-gent, zoals men soms vermeld ziet, want daarvan verschilt de uitgebeelde vogel te veel. Eigenlijk heeft Jules Lagae (1862-1931), de beeldhouwer van het standbeeld, een vogel ontworpen die vooral “meeuwachtige trekken” heeft en in details niet overeenkomt met een welbepaalde soort meeuw.

De Blauwvoet: een symbolische betekenis
Op grond van zuiver literair-historische overwegingen is het zeker dat de naam Blauwvoet, zoals bedoeld door Conscience en Rodenbach, slaat op de Visarend.
Sinds het eind van de 19de eeuw is de Blauwvoet echter het symbool geworden van de Vlaamsgezinde jeugd- en studentenorganisaties, zonder dat daar uitdrukkelijk een welbepaalde soort vogel aan gekoppeld werd. Sindsdien werd de Blauwvoet dan afgebeeld als een gestileerde zeevogel met het silhouet van een meeuw. Als dusdanig dient men de afbeeldingen van de Blauwvoet in de tekeningen en op de Heldenhuldezerken van Joe English te beschouwen als symbolen van Vlaamsgezindheid. Hetzelfde geldt voor de vele jeugdorganisaties die de Blauwvoet als hun karakteristiek symbooldier beschouwen. Het is trouwens niet ongewoon dat gestileerde afbeeldingen van dieren het symbool zijn voor een streek of een idee, zoals bijvoorbeeld de Vlaamse leeuw, de Waalse haan of de vredesduif. Ook voor die afbeeldingen let men niet op het precieze uitzicht van deze dieren. Zo heeft ook de Blauwvoet, getekend als een gestileerde, meeuwachtige vogel, een gelijkaardige symbolische betekenis.

Voor info en bestelling van de catalogus “Joe’s Kunst” en/of kunstkaarten: zie www.joe-english-kunstschilder.be

Joe English